

ELSA MARSTON

DEN BARMHÄRTIGE
KRIGAREN

Abd el-Kader från Algeriet

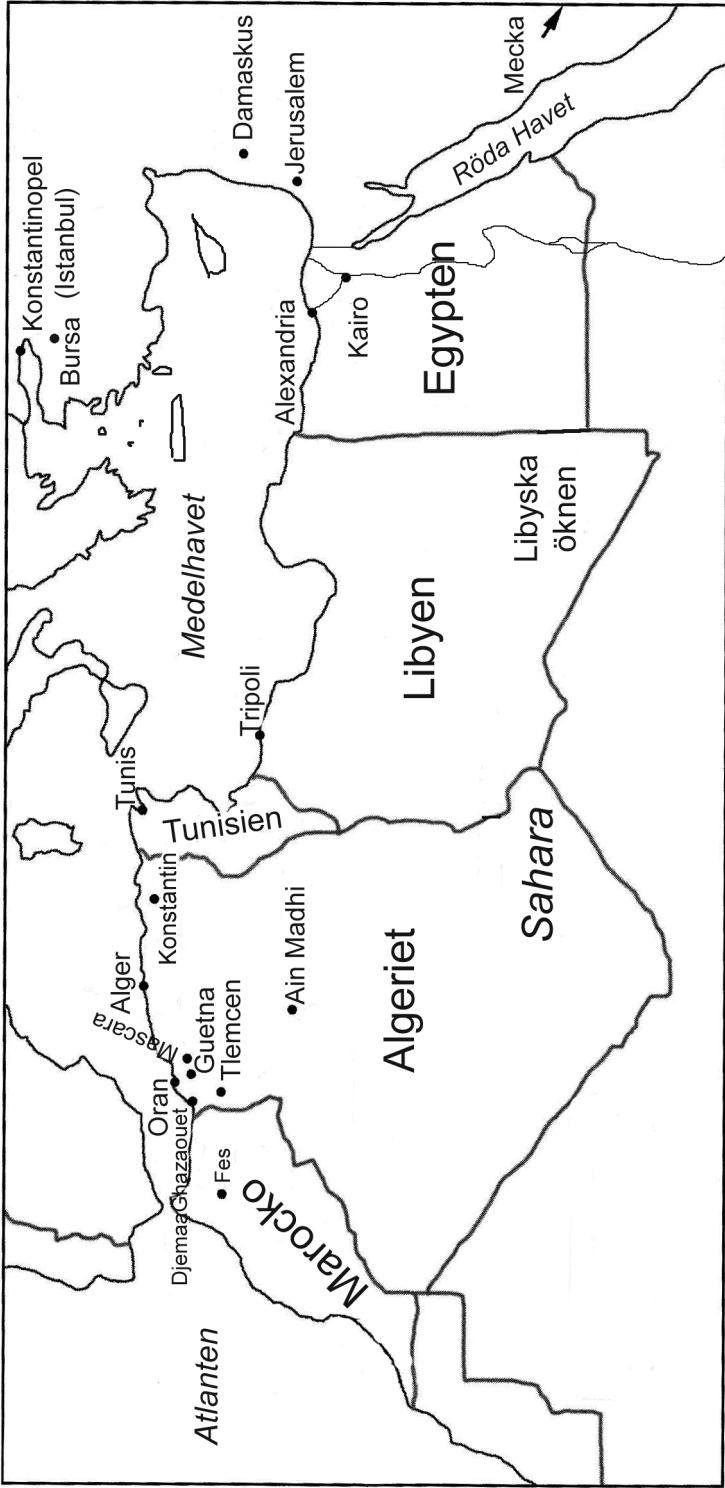
Förord av Barbara Petzen

Översättning av Ingvar Rydberg

Innehåll

Karta	10
Lista över illustrationer	11
Förord av Barbara Petzen:	
Abd el-Kader: Vad gör någon till en hjälte?	13
Inledning	15
Prolog: Algeriet, december 1847	19
1. Berberpirater och franska äventyr	21
2. En osannolik ledare träder fram	28
3. Emirens strategi	37
4. Abd el-Kaders vision för sitt folk	47
5. Fransmän i Emirens liv	55
6. Totalt erövringskrig	63
7. Krigets förödande växlingar	75
8. Löften som hållits och brutits	83
(Illustrationerna	86-92)
9. Den fängslade berömdheten	102
10. Frihet och ett nytt liv i exil	114
11. Vanvett i Damaskus	128
12. Abd el-Kaders vision för världen	145
Epilog: Algeriet efter Abd el-Kader	162
Noter	170
Tidslinje	173
Ordlista	176
Bibliografi i urval	178
Om författaren	179

Lista över illustrationer

S. 86. Foto av Abd el-Kader i hans hem i Damaskus, tillskrivet Gustav Le Gray, 1860.

En gata i Damaskus, foto av Félix Bonfils, ca 1870.

S. 87. Porträtt av marskalk Thomas-Robert Bugeaud, avmålad som generalguvernör av Algeriet, av Charles-Philippe Larivière

Gravyr av general Auguste Lamoricère

Slottet i Amboise där Abd el-Kader hölls fången

S. 88. Kamelkaravan i El-Kantara-oasen, Algeriet

Kabyrisk bergsväg, Algeriet

S. 89. Gravyr av Abd el-Kader i strid på 1840-talet.

Ökenryttare, mitten av 1800-talet

S. 90. Abd el-Kader, foto av Étienne Carjat, 1865.

S. 91. Målning av Abd el-Kader, då han skyddar de kristna i Damaskus under upploppen 1860, av Jean-Baptiste Huysmans, 1861.

Förstörelsen av de kristnas område i Damaskus, foto av Francis Bedford, 1862.

S. 92. Abd el-Kader med sin trognaste följeslagare, foto av Louis-Jean Delton, 1865.

Förord

Abd el-Kader:

Vad gör någon till en hjälte?

Om man ber amerikaner att nämna någon muslimsk hjälte möts man troligen av oförstående blickar... och kanske småningom namnet på en berömd boxare eller basketbollspelare. Våra media presenterar inte så många muslimer som förebilder – inte därför att de inte finns utan för att brist på kunskap och förståelse bidrar till att skapa gängse stereotyper av muslimer som fanatiska eller våldsamma.

Den här boken presenterar en äkta muslimsk hjälte för oss, en man som förenade de bästa av en frihetskämpes och fredsmäklares egenskaper. Emir Abd el-Kader, ofta kallad Algeriets George Washington, ledde sitt folk i en lång kamp mot den franska erövringen och koloniseringen av deras land. Även om han inte uppnådde frihet för Algeriet står Abd el-Kader sida vid sida med andra stora nutida hjältar som kämpade för sitt folks rättigheter – Mahatma Gandhi, Nelson Mandela, Martin Luther King och några andra. Han ledde sitt folk i krig men strävade också efter att upprätthålla sin mänsklighet och barmhärtighet under denna långa kamp. Hans principer om hedervärdigt uppträdande och uppvisande av misskund i krig föregår Genève-konventionen med ett sekel.

Men det är inte enbart som ädel krigare som Abd el-Kader vann världsomfattande ära och respekt. Under ett liv i fångenskap och exil träffade denne mystiker, som ledde sina anhängare på islams andliga väg, många av sin tids ledande

gestalter och imponerade på dem. Han vek aldrig en tum från sin övertygelse att människor med olika trosuppfattningar inte bara kan samexistera i fred med varandra utan bör lära av varann. Han trodde fullt och fast att det islams sannaste uttryck är ett liv man lever i broderskap och andlig generositet.

Abd el-Kader var en man med motstridiga egenskaper. Han var en lärd man och soldat, både principfast och pragmatisk. Han var sant gudfruktig och anmärkningsvärt fördomsfri, traditionellt uppfostrad men ändå intresserad av många moderna tankar och teknologier. Han exemplifierar de inspirerande egenskaperna hos stora ledare överallt – mod, empati, karisma, beslutsamhet – och förenar dem i en stomme av islamsk fromhet och samtidskännedom. Elsa Marstons utmärkta biografi presenterar hans arv som ett mönster för unga muslimer av idag som söker ett sätt att både vara trogna sitt religiösa arv och öppna för det bästa i den moderna världen, och för icke-muslimer som inte får höra många muslimska röster som uttrycker förnuft och medlidande.

Barbara Petzen

Inledning

Abd el-Kader kom första gången in i mitt liv i slutet på 1950-talet när jag forskade om fransk utbildning i det koloniala Algeriet. Det algeriska frihetskriget var i full gång och jag hade blivit ombedd att skriva en rapport för att backa upp en internationell studentgrupps stöd för Algeriets universitetsstuderande – dvs. primärt de muslimska algerierna. Mitt projekt ingav mig känslan att jag kom med ett bidrag, om än litet, till historien.

När jag satt där i Harvarduniversitetets bibliotek och läste allt jag kunde hitta om fransmännen i Algeriet, stötte jag givetvis på hänvisningar till Abd el-Kader. Men bara höjdpunkterna i hans liv: ung, stilig och tapper ledde han motståndet mot den franska erövringen på 1830- och 40-talet – och senare räddade han på något sätt livet på många kristna i Damaskus.

Några månader efter att jag avslutat min rapport om undervisningen i Algeriet befann jag mig i Libanon på det amerikanska universitetet i Beirut. Där träffade jag en ung man som skulle bli min make, Iliya Harik. Hans karriär som professor i statsvetenskap vid universitetet i Indiana ledde till många vistelser i arabvärlden, vilket inspirerade min egen karriär som författare och forskare om Mellanöstern.

Men jag glömde aldrig emir Abd el-Kader och då jag hösten 2010 inbjöds att skriva en biografi om emiren för unga människor kunde jag inte säga nej. Den omedelbara inspira-

tionskällan var ett nyligen påbörjat undervisningsprojekt. Dess högkvarter är Elkader, Iowa, en liten stad som faktiskt fått sitt namn till ära av Abd el-Kader, 1846 – otroligt men absolut sant! (En av grundarna hade i den amerikanska och brittiska pressen läst om emirens gerillakrig mot den franska armén, och han ville uttrycka sin beundran för denne färgstarke hjälte.)

Folk i Elkader har alltid varit stolta över denna ovanliga aspekt av sin historia och 2009 beslöt en grupp att starta en essätävling för highschool-studerande. Medan det yttersta målet var att uppmuntra studier om islam och muslimska amerikaner, var historien om Abd el-Kader en lämplig fokus på grund av hans remarkabla, mångsidiga personlighet och intressen – särskilt brobyggande mellan olika trosuppfattningar. En nyligen utgiven biografi om emiren av John W. Kiser, *Commander of the Faithful: The Life and Times of Emir Abd el-Kader*, väl underbyggd och högst läsvärd, lanserade Abd el-Kader-projektet på ett lysande sätt. Samtidigt kunde projektledarna även se ett behov av en kortare, mindre detaljerad biografi för tonåriga läsare.

Dessutom behöver vårt multietniska amerikanska samhälle med sina många trosriktningar i allmänhet fler böcker för unga människor som förmedlar en positiv bild av islam. Vilket bättre sätt än sanna historier om individer, vars tro var – eller är – en viktig bakgrund till vad de åstadkommit? Vilket mer dramatiskt och inspirerande exempel kan man tänka sig än Abd el-Kader?

Att ta reda på saker om emiren och skriva hans historia har varit ett fängslande projekt för mig, så mycket mer på grund av en egendomlig personlig förbindelse som jag upptäckte under min forskning. I september 1958 reste jag till Beirut på en lastbåt och en av de hamnar där vi lade till

var en liten stad i västra Algeriet. Det franska namnet var Nemours men tidigare hette den Djemaa Ghazaouet, ”piraternas bas” – just den plats där Abd el-Kader lagt ner sitt svärd 1847. Vid tiden för mitt besök, 111 år senare, var algerierna återigen involverade i en frihetskamp, medan Frankrike och nybyggarna fortfarande var fast beslutna att bevara Algeriet franskt. Men fyra år senare, 1962, skulle lyckans hjul vända sig på nytt och Algeriet blev fritt.

Idag fortsätter kampen för frihet, rättvisa och trosfrihet i Nordafrika, Mellanöstern och annorstädes, däribland vårt eget land. Jag hoppas att jag genom denna berättelse om Abd el-Kader kan rikta uppmärksamheten mot hans budskap om en fredlig, konstruktiv och allomfattande samexistens.

Prolog

Algeriet, december 1847

Under en grå vinterhimmel krängde skeppet i de stormpiskade vågorna. En sjöresa var ett eldprov som Abd el-Kader inte hade prövat på sedan barndomen. Det var oroande, detta våldsamma rullande som han inte hade någon kontroll över – så olika känslan av att vara ett med sin häst! Han sörjde när han såg Algeriets kustlinje försvinna in i ett töcknigt fjärran och förstod att han aldrig skulle få återse sitt älskade fosterland.

Men varför skickades han till Frankrike? Säkert skulle de franska generalerna inom högst några dagar hitta ett skepp som skulle föra honom till Egypten, som de hade lovat. Trots de långa och hårda krigsåren litade Abd el-Kader på att de var män av ära.

Abd el-Kader hade ju gett *sitt* hedersord. Han hade gått till de franska officerarna i fredligt ärende, för att meddela att han inte skulle slåss längre. Femton år var länge nog... femton år varunder han upplevt den högsta makt och den djupaste vanmakt. Vid det laget hade hans folk och hans land lidit alltför mycket för att kampen skulle fortsätta.

Han hade klargjort sina villkor. Han skulle för alltid lämna Algeriet och begärde i gengäld bara att hans exil skulle bli i Egypten eller något annat arabiskt land. De franska officerarna hade villigt samtyckt och visat honom alla möjliga artighetsbetygelser. Fiender kunde inte ha slutit fred på ett mer respektfullt sätt.

Men nu började frågorna hopas i Abd el-Kader inre.

Efter två dystra dagar till havs nådde det lilla fartyget fram till Toulons hamn på Frankrikes sydkust. Man måste vidta nödvändiga åtgärder i de länder där Abd el-Kader kunde leva i exil; det var förståeligt. Men till hans förvåning fördes han och hans män till en karantänstation – och sedan till ett fängelseliknande militärt fort. Abd el-Kader visste att soldater bevakade honom hela tiden.

Dagarna blev till veckor i det kalla, ogästvänliga fortet. Abd el-Kader fick bara svävande svar på sina upprepade frågor. Den tolk som tilldelats honom, Daumas, var förstående, men beslut om Abd el-Kaders framtid lång inte i hans händer. Vid något tillfälle föreslog Daumas att han skulle skriva direkt till kungen och det gjorde Abd el-Kader genast, taktfullt men bestämt.

Några dagar senare kom ett hemligt svar. Ja, löftet *skulle* hållas!

Men sista februaridagen 1848, två månader efter att Abd el-Kader frivilligt lagt ner svärdet, kom det oroande nyheter. Kungen hade plötsligt abdikerat och flytt från Frankrike. En helt ny regering hade tagit över. Skulle den infria löften som getts av den förre härskaren?

Eller hade Abd el-Kader verkligen blivit förrådd?

Kapitel 1

Berberpirater och franska äventyr

Rötterna till den situation som Abd el-Kader befann sig i gick djupt ner i de två motståndarnas hoptrasslade historia, Frankrikes och Algeriets. En blick på denna bakgrund kan lättare placera in Abd el-Kader i hans tid och på hans plats – en dramatisk bakgrund för en man som blev en av 1800-talets mest ryktbara ledare.

Algeriet på berberkusten

År 1516 kom hamnstaden Alger, belägen i den nordafrikanska region som nu kallas Algeriet, under osmanernas välde, ett vittomfattande muslimskt imperium med huvudstaden Istanbul, tidigare Konstantinopel. Den osmanske sultanen skickade en elitkår av turkiska soldater som tog befälet, och inom kort blev hela territoriet behärskat av dem. Dejen av Alger, vald av toppmilitärer ur deras egna led, var landets högste härskare. Omgivna av intriger och stämplingar höll sig dejerna emellertid inte länge kvar vid makten.

Medan det osmanska imperiet blev allt svagare på 1700-talet, blev det osmanska Algeriet nära nog oberoende. Men den härskande klassen var fortfarande turkisk, och de lade tunga skatter på den inhemska befolkningen och upprätthöll ordningen med hård hand. Då och då reste sig de algeriska stammarna mot det tyranniska turkiska styret men kom inte långt.

Under tiden hade européerna sina egna problem med den nordafrikanska kusten. Barbareskstaterna, som regionerna omkring de mest betydande hamnarna i Algeriet, Libyen och Tunisien kallades, var i huvudsak rövarstater. Laglöshet ute på öppna havet kännetecknade deras verksamhet – och den var lönande. De nordafrikanska kaparna, som kallades korsarer, var dock inte laglösa som pirater; tvärtom, de arbetade för sina regeringar. I sina små snabba farkoster for de runt på Medelhavet och plundrade andra staters fartyg.

De lade naturligtvis beslag på varor och rikedomar men det var inte deras primära byte. Vad korsarerna mest eftertraktede var människor. En del av fångarna såldes till privatpersoner men de flesta kastades i stora fångelser och tvingades till hårt arbete. De kunde försmäktas som slavar i årtal om de inte var betydelsefulla eller lyckosamma nog att bli återköpta av sina regeringar eller familjer. Barbareskstaterna blev rika på lösensummor för många stackars fångar, de flesta av dem kristna från europeiska länder.

Givetvis fruktade och hatade européerna korsarerna. Men de europeiska staterna hade faktiskt skäl för att *inte* göra slut på det hela. Ibland var de alltför upptagna av sina egna krig för att ägna någon vidare uppmärksamhet åt korsarerna i Medelhavet, eller också behövde de Barbareskstaterna som allierade och matleverantörer. Följaktligen slöt de avtal med härskarna i Alger, Tunis och Tripoli och betalade tributer till dem – stora penningbelopp, orimligt extravaganta gåvor och massor av vapen – för att lämna deras skepp i fred.

Sedan gjorde en ny aktör entré. Skepp tillhörande de nyligen självständiga Amerikas Förenta Stater började kapas på Medelhavet, och amerikanerna blev upprörda. 1803 attackerade skepp från USA:s flotta Tripoli och satte korsarerna där ur spel. (Denna expedition, som inkluderade en kontingent

ur USA:s flotta, inspirerade en rad i Flottans Hymn: ”Från Montezumas salar till Tripolis stränder”.) Men Förenta Staterna måste fortfarande betala skatt till Alger och Tunis, så 1815 tog den amerikanska flottan sig an Barbareskstaterna igen. Den här gången beslöt de turkiska härskarna att inte kämpa emot alls. Storbritannien, som inte ville stå efter de amerikanska uppkomlingarna, skickade omedelbart en formidabel flotta som angrep Alger 1816. Ett massivt, tio timmar långt bombardemang gjorde nära nog slut på korsarerna.

Barbareskstaternas långa historia gav Nordafrika ett avgjort tvivelaktigt rykte. Det var också ett mycket färgstarkt sådant, som inspirerade många bestsellermemoarer, romaner, målningar, operor, dramer, dikter, och baletter. En kanske mer realistisk skildring – och även viktig att hålla i minnet – kom från den amerikanske konsuln i Alger på 1820-talet. Slaveriet var inte så hemskt som allmänt ansågs, skrev han, och befolkningen var både from och tolerant. Personer och egendom var trygga både natt och dag, staden blomstrade och soporna hämtades regelbundet. Lärdomen blomstrade, med många islamiska skolor och andra religiösa institutioner.

Icke desto mindre hade en liten utländsk klass, stödd på röveri, kidnapping och utpressning, styrt Nordafrika i trehundra år. Den hade dominerat en mycket större inhemsk befolkning som inte hade något skäl att känna lojalitet mot sina härskare. Detta var det samhälle som fransmännen mötte när de kom till Alger 1830.

Frankrike strax före erövringen

I hundratals år hade Frankrike varit en av de mest framstående nationalstaterna i Europa. Fransmännen ansåg sin kultur vara den absolut mest högtstående, både inom litte-

ratur, filosofi, arkitektur, vetenskap och kokkonst. Men vid tiden för dess skicksedigra sammandrabbning med Algeriet var Frankrike söndrat av politiska motsättningar.

I slutet av 1700-talet hade det franska folket störtat sin monarki, sin aristokrati och den katolska kyrkan i en av de blodigaste och ideologiskt mest laddade revolutionerna i historien. Franska revolutionen (1789-94) följdes av en republikansk regeringsform som snart fick ge vika för *en* mans ärelystnad: Napoleon Bonaparte. Denne gav sig ut med sina arméer för att sprida den franska republikens ideal – frihet, jämlikhet och broderskap – över hela Europa. Men de andra europeiska staterna ville inte veta av dem. 1815 gjorde en koalition ledd av Storbritannien slutligen slut på det franska hotet och Europas monarker kunde andas ut. Även Frankrike återgick till att bli en monarki.

Men fransmännen trivdes inte med sin kung, Karl X. Många såg tillbaka på Bonapartes era som stor, nationellt ärofull tid. De sörjde sin prestigeförlust efter hans slutliga nederlag och längtade efter att se den franska armén få revansch på slagfältet. Dessutom försökte kung Karls regering omintetgöra många av de progressiva förändringar som revolutionen hade åstadkommit, och landets finanser var i dåligt skick. Medelklassen – och allmänna opinionen – blev allt mäktigare.

Vid mitten av 1820-talet sjöd fransmännen av nationalistisk glöd och var otåliga att få spänna sina muskler. De fann snart ett sätt att göra det tack vare en incident som nästan verkar farsartad.

Under Napoleonkrigen hade den franska regeringen tvingats att köpa vete från det osmanska Algeriet och ådragit sig en ofantlig skuld. *Detta* Frankrike var emellertid den republikanska regeringen. Nu var Frankrike åter en monarki och hade ingen lust att betala skulder åsamkade av oansvariga

revolutionärer. En dag i april 1827 klargjorde den franske konsuln detta mycket tydligt för regenten i Alger. Dejen miste till slut tålmodet och slog till fransmannen med sin flugsmälla.

I Paris blev den rojalistiska regeringen förbittrad över denna kränkning av den franska äran. Den återkallade konsuln och inledde en örlogsblockad. I Alger beordrade dejen alla franska medborgare att lämna staden.

Ifall en dask med några påfågelsfjädrar hade varit det enda skälet kunde saken säkert ha lösts utan blodspillan. Men fransmännen var redo för dramatisk aktion, och kung Karl X:s impopulära regim ville avleda uppmärksamheten från sina hemmaproblem. Trots att en del skarpt tog till orda emot militär aktion och kallade den ett skamlöst, självbedrägligt företag, började nationen ändå sätta igång sina krigsförberedelser. Den 14 juni 1830 startade Frankrike en attack mot staden Alger.

Den franska erövringen 1830

Detta var ingen obetydlig straffexpedition. Den franska flottan – hundra krigsfartyg och 572 förrådsskepp – hade den nyupprättade Afrika-armén ombord. Den bestod av 31000 soldater, 500 kavallerister och över 1000 ingenjörssoldater. Expeditionen inkluderade även kanoner, 4000 hästar och diverse konstnärer – den tidens fotojournalister.

Inför denna överväldigande eldkraft föll Alger snabbt. Dejen och hans familj gav sig hastigt iväg till Egypten och lämnade kvar en fantastisk skatt av guld och juveler. Den turkiska militären och hela den härskande klassen flydde också eller fördrevs snart. Den lämnade en huvudstad bakom sig utan någon som kunde sköta något.

Kort efter att den triumferande franske generalen hade utropat seger gjorde han ett offentligt uttalande där han lovade skydda gudstjänstlokaler och respektera invånarnas rättigheter. Men dessa ord glömdes snart och de franska soldaterna gav sig till att härja och förstöra Alger. De vanhelgade moskéer, förstörde hus för att få bränsle, använde manuskript från bibliotek till sina bivackeldar och massakrerade många bland befolkningen. Överallt där de franska erövrarna drog fram i den centrala delen av Algeriet gick de härjande fram. Stadsbefolkningen flydde nästan mangrant till landsbygden eller dog av svält eller sjukdomar. Franska observatörer, däribland en del som parlamentet skickat 1833 för att rapportera om förhållandena, greps av förfäran.

Även om fransmännen lätt hade erövrat Alger med sin imponerande militära styrka, hade de inga bestämda idéer om vad de skulle göra härnäst. De hade inte gjort upp några planer för ett nytt styrelsesystem och visste nästan ingenting om Algeriet och dess befolkning.

Medan kaos ännu rådde i Alger, lämnade den franske kungen plötsligt sitt ämbete och flydde från Paris. En annan kunglighet tog över kronan sent i juli, Louis-Philippe, som utlovade ett bättre styre. Men Frankrike slets mellan rojalister och republikaner och kunde inte enas om Algeriet. De franska generalerna, regeringen och allmänheten diskuterade sina alternativ. Skulle de begränsa sina nordafrikanska erövringar till de största kuststäderna, som Alger, Oran och Bone? Eller skulle de försöka erövra hela landet? Eller skulle de bara strunta i hela företaget och fara hem?

Mycket snart var det tredje alternativet inte möjligt längre. Knappt hade folket i Alger blivit undanröjt förrän europeiska nybyggare började anlända, i hopp om ett bättre liv. En del fransmän tyckte att Algeriet var en bra plats att göra sig

av med samhällets slödder på – fattiglappar, brottslingar och politiska bråkmakare. Hursomhelst gjorde nybyggarna raskt slag i saken, bemäktigade sig mark överallt där de kunde och fördrev den algeriska befolkningen.

Det är svårt att förstå varför fransmännen, alldeles i början av konflikten – t.o.m. innan de själv lidit förluster och utsatts för fador och förödmjukelser – uppträdde så brutalt. Möjligtvis var det som hämnd för dessa århundraden av berbersjöröveri och förslavandet av kristna... Möjligtvis var det religiösa och rasmässiga fördomar. Hursomhelst var erövringen av Alger en förvarning om vad som väntade de två folken. De nordafrikanska muslimerna skulle inte bara besegras av militära styrkor, utan deras egendom, kultur och liv skulle med berätt mod ödeläggas – allt i den europeiska överlägsenhetens namn.

Men redan från början fanns det andra, mer idealistiska, motiv i det franska företaget. Hur hycklande och ohederliga de än må förefalla nu, bör inte dessa uttryck för ett ädelt syfte förbises, eftersom de var av en viss betydelse för Frankrikes historia i Algeriet. Idén om Frankrikes ”civiliserande mission”, som den kallades, fann snart vägen in i tal och memoarer. Exempelvis skrev en högt uppsatt fransk administratör:

”Att pacificera och förmedla bildning till dessa länder i tur och ordning och låta dem få del av vetenskapens landvinningar som de varit berövade i så många sekel: det är den ädla uppgift som hon [Frankrike] föresatt sig och som hon ska genomföra.”(1)

De två motsatta satsningarna – erövring versus civilisering – slet och drog i den franska närvaron i Algeriet ända från första början, med efterverkningar som märks än idag. Abd el-Kader upplevde verkligen denna Frankrikes ”personlighetsklyvning” i Nordafrika. Den står i centrum för hans dramatiska historia.

Kapitel 2

En osannolik ledare träder fram

När fransmännen ockuperade Alger antog de att deras främsta uppgift helt enkelt var att göra sig kvitt de turkiska herrarna och sedan skulle allting på något sätt falla på plats. Ytterligare några år höll osmanerna sig kvar i städer i andra delar av det osmanska Algeriet, men mestadels gav turkarna snabbt upp. Deras avtåg efterlämnade ett farligt maktvakuum. Nu måste fransmännen möta Algeriets infödda befolkning – och för den utmaningen var de totalt oförberedda.

Algerierna

Vem var algerierna? Folket i Algeriet, i det närmaste 3 miljoner (ett högst ungefärligt antal), var nästan enbart muslimer men med två olika etniska bakgrunder. Majoriteten, araberna, härstammade från arabiska erövrare som förde islam till Nordafrika på 700-talet. Berberna, även kallade kabyler, var de ursprungliga invånarna, från urminnes tid. De hade antagit islam och i viss utsträckning det arabiska språket, men de flesta bodde i de oländiga kabylska bergen, skilda från resten av befolkningen. Några tusen judar, verksamma i handel och finans levde i de större städerna. Det fanns få, om ens några, kristna.

Utanför städerna – bara fem till tio procent av den totala befolkningen – var Algeriet ett traditionellt stamsamhälle. Ett vidsträckt land, något större än hela USA öster om Mississippifloden, som var hem för många olika stammar, stora som små. En del av dem, som bosatt sig på de bördiga slätterna,

tjänade sitt uppehälle genom åkerbruk. Andra, i de torra och oländiga bergsområdena, var nomader, kringströvande med sina får och getter.

Det fanns två politiska huvudgrupper bland stammarna. Den ena kallades *makhzen*-stammarna, med krigarvärderingar och -traditioner. De hade tjänat de turkiska herrarna genom att driva in skatter och bevara freden, och de ville naturligt nog vidmakthålla sin makt och sina privilegier. Den andra gruppen, kallad *rayah*-stammarna, var stadgad och fredlig och behärskades av *makhzen*-stammarna.

Från *rayah*-stammarna kom marabuterna, män – och ytterst sällan kvinnor – med exceptionell fromhet och visdom. Ofta välutbildade och ansedda för att ha en gudagåva, *baraka*, var marabuterna den religiösa och intellektuella aristokratin. Även om marabutens status var ärftlig måste han tillvinna sig respekt genom att ådagalägga god karaktär och höga nivåer av uppförande och fromhet. De krigiska *makhzen*-stammarna såg ner på *rayah*-stammarna och ogillade speciellt marabuterna. De turkiska herrarna höll stammarna svaga genom att spela ut dem mot varandra.

Reaktionen på den franska invasionen

I början hade stammarna ingen aning om vad man kunde vänta sig av den franska invasionen. Skulle fransmännen vara som spanjorerna som hade innehaft delar av kusten under tidigare sekler utan att förorsaka särskilt mycket bråk? Nej, som algerierna snart fick erfara, skulle denna invasion bli helt annorlunda. Med de osmanska härskarna borta och inget nytt system med lag och ordning i deras ställe råkade landet i ren anarki. Stammarna som värdesatte sitt oberoende och sin konkurrenskraft mer än samarbete, grep chansen att slåss, härja och göra upp gamla mellanhavanden –

vilket givetvis försvagade dem ännu mer. Men algerierna blev inte helt övermannade i början. När européerna kom in i Alger och började ändra på gatunamn, lade en del av stammarna i det området sina motsättningar åt sidan och samarbetade för att trakassera fransmännen. I ett par tre år hindrade de inkräktarna från att ockupera åtskilliga viktiga städer.

I västra delen av landet, där Abd el-Kaders historia börjar, var stammarna mindre påverkade av den franska invasionen. Många var i själva verket likgiltiga för hotet, så länge de kunde fortsätta att göra vad de ville. Men när fransmännen intog den betydande hamnstaden Oran och *makhzen*-stammarnas kontrollsystem bröt samman, tog laglösheten överhanden.

Mitt i denna oreda fanns det en man, en högt ansedd marabut som kunde påbjuda ordning. Muhyi ad-Din, far till Abd el-Kader, hävdade att han var en ättling till profeten Muhammed, vilket gav honom stor prestige. Han tillhörde en av de mäktigaste stammarna i området och var även ledare av ett religiöst broderskap som kallades Qadiriyya som hade uppstått i Bagdad flera århundraden tidigare. Dessa brödraskap, vitt utbredda i den muslimska världen, utövade en form av islam som kallades sufism. Denna uppmuntrade tro i direkt kommunikation med Gud genom mysticism och bön. I Nordafrika var Qadiriyya-broderskapets centrum en by, Guetna, nära den betydande staden Mascara i Oran-regionen. Trots att Guetna var en liten ort blev Qadiriyya-broderskapet berömt för sin skola och andra religiösa aktiviteter.

Turkarna hade länge betraktat marabuterna som statsfientliga och försökte undertrycka dem. Nu när turkarna var borta och det rådde anarki i landet blev marabuterna naturliga ledare. Muhyi ad-Din var inte bara en betydande man bland stammarna utan respekterades av sultanen av Marocko, väster om Algeriet. Sultanen utnämnde honom till

sin ”*khalifa*”, ”ställföreträdare” eller vikarie. Detta gav Muhyi ad-Din som alltid avskytt de osmanska herrarna en möjlighet att skrida till handling emot dem. I spetsen för andra stamhövdingar och deras män gav han sig iväg för att driva ut de sista turkarna från västra Algeriet.

Vid den här tiden, 1832, hade fransmännen sällat sig till de återstående turkiska styrkorna och de mäktiga *makhzen*-stammarna – verkligen omaka allierade – och upprättat garnisoner i Oran och några andra kuststäder. Följaktligen blev fransmännen jämte turkarna Muhyi ad-Dins mål. Mellan april och november 1832 ledde han åtskilliga attacker mot den franska garnisonen i Oran men förgäves.

Det var dock ingen förspild möda. Muhyi ad-Dins son Abd el-Kader, cirka tjugofyra år gammal, visade vad han dög till under dessa skärmytslingar. Tapper i strid och skicklig som ledare tycktes han t.o.m. vara osårbar. Trots de risker han tog – när de franska kanonkulorna visslade förbi – blev han aldrig sårad. Detta ökade den folkliga övertygelsen om att han ägde särskilda krafter och gudomligt beskydd.

Man måste hålla i minnet att både Muhyi ad-Din och Abd el-Kader var marabuter, religiösa och lärda män. De hade ingen utbildning i krigföring och gillade inte att slåss. Men när det föreföll nödvändigt tvekade de inte att kasta sig in i striden. Och det var de förvånansvärt bra på.

Abd el-Kaders tidiga år

Abd el-Kader föddes 1807 (eller, enligt några källor, 1808) i byn Guetna. Han var inte den förstfödde av Muhyi ad-Dins söner – han hade minst två äldre bröder. Men redan från hans födsel hade hans far förstått att han var ett högt begåvat barn och ägnat honom speciell uppmärksamhet. Som son och sonson till betydande marabuter var Abd el-Kader medveten om

att han borde leva upp till sitt arv från tidig ålder. Hans mor, Lalla Zohra, hade också stort inflytande på honom. Förnuftig och högt begåvad var hon också bildad, med goda kunskaper i religion, vilket var mycket ovanligt för en kvinna på den tiden. Hon var ett starkt stöd under hela Abd el-Kaders liv.

Att växa upp i Guetna gav Abd el-Kader sällsynta fördelar ända från början. Han fick en utmärkt utbildning vid Qadiriyya-broderskapets *zawiya* som hans far ledde. En *zawiya*, något i stil med ett europeiskt kloster, var ett centrum för lärdom, religionsundervisning och bön. Det fungerade också som härbärke för de många studerande som kom fjärran ifrån för att bedriva högre studier där – och en tillflyktsort för människor som flydde från den osmanska rättvisans hårda grepp.

Den unge Abd el-Kader verkar ha utmärkt sig i så gott som allt han företog sig. Vid *zawiyen* studerade han arabisk grammatik, islamsk lag och islams heliga bok, Koranen. Dessutom läste han, hos en lärd man i en annan by, matematik, grekisk filosofi, astronomi och geografi, historia, veterinärvetenskap och t.o.m. växtfarmakologi. När han var fjorton år, skickade hans far honom till en skola i Oran för vidare studier. Hans år i staden gjorde honom medveten om den lockande lyxen och de världsliga nöjerna – men de var inte för honom. Chockad av turkarnas arroganta och lättfärdiga beteende fokuserade han desto mer på vad han betraktade som islams grundläggande, sanna värderingar. Han var mycket glad över att komma hem till det enkla livet i Guetna.

Abd el-Kader var en slående stilig karl, med mörkblå ögon och hög panna, en smula kortväxt men ytterst stark och spänstig. Redan som barn var han känd för sin ridkonst. Som vuxen kunde han hantera en häst under alla förhållanden, däribland överlevnad i öknen, och han kunde uthärda uto-

mordentligt långa timmar i sadeln och tillryggalägga mycket stora avstånd. Denna kroppsstyrka och motståndskraft skulle vara honom till god hjälp de kommande åren.

Vid femton års ålder blev Abd el-Kader gift med sin kusin, Kheira, vilket var brukligt för en yngling i hans samhällsställning. Det visade sig vara ett bra äktenskap, även om hon såg mycket lite av honom i många år. Abd el-Kader hade fler hustrur under sitt liv, eftersom islam tillåter en man att äkta upp till fyra hustrur, men Kheira, mor till tre av hans barn, var alltid hans favorit och en pålitlig rådgivare.

Hösten 1824 beslöt Muhyi ad-Din – trots sin hustrus invändningar – att ta med sig Abd el-Kader på en pilgrimsfärd till de heliga städerna i Arabien, en viktig religiös plikt som förväntades av alla muslimer om de hade någon möjlighet. Många stammedlemmar följde med dem. Det religiösa syftet var otvivelaktigt av största vikt, men det kan också ha funnits ett politiskt motiv bakom Muhyi ad-Dins beslut att ge sig av vid den här tiden. Han visste att han misstänktes för att egga upp stammarna mot de osmanska härskarna, och det enda sättet att undvika arrestering – utan att verka skyldig – var att företa en pilgrimsfärd. I vilket fall som helst slog hans planer snart fel.

Den osmanske härskaren i Oran, Hasan Bey, hade tidigare fängslat Muhyi ad-Din. När han nu fick höra om den stora pilgrimskaravanen mot öster, blev han misstänksam. Han lät arrestera Muhyi ad-Din och Abd el-Kader, och de hade goda skäl att frukta för sina liv. Lyckligtvis vågade bejen inte gå så långt; han höll dem i husarrest i Oran omkring ett år, innan han till slut lät dem fortsätta sin färd.

Muhyi ad-Din och Abd el-Kader kom fram till den heliga staden Mecka och for vida omkring i Mellanöstern. De vistades i Alexandria, Kairo, Damaskus, Bagdad och t.o.m. det

kristna munkklostret St Katharina i hjärtat av Sinaihalvön. Abd el-Kader utnyttjade de berömda moskéerna och islamska universiteten på sin rundresa och fullföljde sitt djupa intresse för religion och filosofi. Bagdad var en särskild betydelsefull hållplats eftersom det var gravplatsen för den medeltida sufiske mystiker som hade grundat det Qadiriyya-broderskap som Muhyi ad-Din och Abd el-Kader tillhörde. Abd el-Kader al-Jilani levde på 1100-talet, då Bagdad var ett stort lärdomscentrum, och predikade erkännandet av alla religioners värde. Muhyi ad-Din och Abd el-Kader såg honom som en högaktad anfader.

Mot slutet av 1827 återvände fader och son hem, ”med uttömda resurser, värkande kroppar men fyllda själar”.⁽¹⁾ Vid sin ankomst till Guetna överhopades de med hedersbetygelser och tillgivenhet. Firandet varade i flera veckor. Av rädsla för att uppståndelsen skulle få den misstänksamme Hasan Bey att ge sig på dem igen beslöt Muhyi ad-Din att hålla sig undan offentligheten ett år eller så. Han och Abd el-Kader ägnade sig därför åt studier och bön, varigenom de undvek bejens fångelser och samtidigt vann prestige bland stammarna genom sitt rykte för fromhet.

Abd el-Kader träder fram

Detta för fram historien till den franska erövringens första år och Muhyi ad-Dins försök att återställa en sorts ordning i västra Algeriet. Han hade mer i sinnet.

I november 1832 tog algerierna en paus efter att ha misslyckats med att driva ut fransmännen från Oran. Stamhövdingarna möttes och yrkade på en organiserad, oavbruten kampanj. Muhyi ad-Din förklarade att han inte längre var fysiskt kapabel att fortsätta kampen och föreslog att hans son skulle ta över. När han förut föreslagit detta, hade de andra

hövdingarna vägrat. Men nu efter att Abd el-Kader visat sig så stridsduglig, antog de honom villigt som sin ledare.

Hur reagerade då Abd el-Kader? Hans naturliga böjelse var lugna och fredliga sysselsättningar – men han var också en mycket lydig och lojal son. Han accepterade villigt denna plötsliga och drastiska förändring i sitt liv.

I den mest betydande moskén i den närbelägna staden Mascara hölls en formell ceremoni inför en stor församling med stamhövdingar, marabuter och ledare för den judiska församlingen. Då gavs Abd el-Kader titeln ”emir” (befälhavare, furste) och han utnämndes till ”De troendes befälhavare”. Han var tjugofem år gammal. I alla militära kampanjer skulle det ha varit anmärkningsvärt att en så ung man tog befälet, detta så mycket mer i ett samhälle där ålder och erfarenhet var lika högt skattade som i den traditionella muslimska världen.

Abd el-Kader hade helt klart den naturliga fallenheten för detta arbete och hans familjs status och bakgrund ökade hans prestige. Något annat verkade också till hans fromma, utöver den allmänt spridda längtan efter en bra ledare: De mystiska religiösa trosuppfattningarna bland hans folk. I åratal hade mirakulösa historier om hans födelse varit i svang hos stammarna. Nu spreds historien att när Abd el-Kader och hans far var i Bagdad under pilgrimsfärden, hade de träffat en gammal man som nämnde en ”sultan” – allenarådande härskare – i deras grupp. Ja, sade man, den gamle måste ha varit det berömda medeltida helgonet Abd el-Kader al-Jilani själv, och han nämnde den unge Abd el-Kader som en framtida härskare.

Muhyi ad-Din var angelägen om att offentliggöra dessa historier och talade ofta om mystiska drömlika möten, vari Abd el-Kader förespåddes en stor framtid. Det är mycket möj-

ligt att han – långt innan fransmännen dök upp på scenen – hade hoppats att Abd el-Kader en dag skulle leda det folkliga motståndet mot det turkiska förtrycket. "Mirakel"-historierna cirkulerade bland stammarna som slutpunkten för Muhyi ad-Dins planer för sin son.

Dramat var redo för sin hjälte och Abd el-Kader var den perfekta mannen för den rollen.

Kapitel 3

Emirens strategi

Tack vare tre av de viktigaste västra stammarnas uppbackning var nu Abd el-Kader ledare för motståndet mot Frankrikes inkräktare i det området. Vilken sorts anförare skulle han bli? Skulle denne stillsamme marabut verkligen ha förmåga och kurage nog för att genomföra en utdragen och häftig krigsföring?

Några år tidigare hade Abd el-Kader gett ett imponerande prov på sin politiska visdom och övertalningsförmåga. När det osmanska systemet föll sönder under de månader som följde på den franska invasionen, vände sig Hasan Bey – densamme som hade fångslat Muhyi ad-Din och Abd el-Kader på deras pilgrimsfärd – till den förre och bad om beskydd. Ödets ironi! Muhyi ad-Din kallade samman ett familjeråd som beslöt att hedern krävde generositet. Men Abd el-Kader, som bara var 23 år då, påpekade att om något skulle hända deras ”gäst” under deras beskydd – vilket förvisso var troligt med tanke på hans välkända brist på popularitet – skulle Muhyi ad-Din få skulden och hans familjs prestige bli lidande. Abd el-Kaders påpekande, uttryckt med den vältalighet som var honom till gagn hela hans liv, övertygade de andra. Hasan Bey råddes att vända sig till någon annan.

Emiren tar befälet

Men emiren hade inte lång tid på sig för att visa sin förmåga att ta itu med hårda realiteter. Han visste mycket väl att han

skulle behöva bemöta den avund, ärelystnad och fientlighet som härskade i stamsamhället. *Makhzen*-stammarna som var rädda för att förlora sina väl befästa privilegier, var särskilt fientliga mot den nye emiren.

Därför var hans mest brådskande uppgift att återställa lag och ordning, vilket betydde att vinna de stammar och hövdingar på sin sida som ännu inte deklarerat sitt stöd. Många var föraktfulla över hans ungdom. De flesta, måna om att behålla sin egen makt, skulle visa sig illojala såvida de inte blev genuint övertygade om hans starka ledarskap. Abd el-Kader kunde övertala dem som ville lyssna, men han var tvungen att underminera, överlista eller övermanna dem som vägrade. Han tog itu med att befästa sin styrka på ett sätt som var välplanerat, genomtänkt och, när så krävdes, skoningslöst.

I sitt budskap till alla stammarna i västra Algeriet klargjorde Abd el-Kader tre saker. Den första var att han, emir Abd el-Kader, hade valts till de västra stammarnas ledare. För det andra, hans ledarskap skulle vara helt i överensstämmelse med den islamska lagen, och han väntade sig detsamma av sina anhängare. För det tredje, och kanske viktigaste i stammarnas ögon, skulle han leda *jihad* mot de europeiska inkräktarna. Som hans far hade funnit tidigare skulle det vara så gott som omöjligt att motivera stammarna om de inte var övertygade om att de utkämpade ett *jihad*.

Vad innebar *jihad* för Abd el-Kader? Grundbetydelsen av detta ofta förbryllande ord är "kamp". För de flesta muslimer betyder detta vanligtvis individuell moralisk kamp mot frestelse, fula tankar och onda handlingar: allt som kunde försvaga en persons muslimska anseende. Men *jihad* har även en "yttre" innebörd som leder till verklig strid. I sådana fall har kampen ett religiöst syfte, vanligen beskrivet som "att försvara islam och muslimerna".

För algerierna under Abd el-Kader var *jihad* verkligen ett ”heligt krig”. Detta betydde inte att omvända de kristna inkräktarna till islam eller att skada det kristna Europa. Snarare betydde *jihad* muslimers försvar mot icke-muslimska inkräktare. Om så krävdes kunde försvaret även betyda *offensiv*: att starta offensiva kampanjer mot hotade styrkor.

Men vad skulle vara det yttersta målet för Abd el-Kaders *jihad*? Det var inte så uppenbart. Att driva de sista européerna från Algeriets stränder skulle varken vara rimligt eller nödvändigt. I varje fall visste Abd el-Kader att om han ville att stammarna skulle följa honom, måste han högljutt och omisskänneligt mana till *jihad* – även om *jihad* ibland var mer av en strategi än ett absolut krav.

Utöver motivation behövde emiren en huvudstad som skulle visa hans överhöghet. Den by där han var född, Guetna, var för liten, så han valde den närbelägna staden Mascara, som hade ett strategiskt läge och många århundraden av historia och kultur bakom sig. Hans triumfartade intåg i Mascara, i november 1832, bidrog till att fler stammar svor honom trohetsed. Som alla kunde se var detta en man som trots sin ungdom verkligen kunde föra befälet!

En annan av emirens användbara tillgångar var hans sufi-broderskap, Qadiriyya. De olika brödraskapen tenderade att konkurrera med varandra, så Abd el-Kader stödde aktivt sitt eget. Han skickade ut agenter för att främja Qadiriyyas tros-läror och hjälpa till att upprätta nya centra i både städer och stamområden. Denna strategi bidrog till att öka och befästa hans kontroll och även uppmuntra till större stöd för hans sak.

Emellertid dök det upp ett hot mot Abd el-Kaders makt från sultanen av Marocko, Abd ar-Rahman, som många av de västra algeriska stammarna var lojala mot. Abd el-Kader

hittade på sätt att vända sultanens styrka till sin egen fördel. Han lät i vida kretsar sprida föreställningen att även han lydde under Abd ar-Rahman och att han i själva verket styrde i sultanens namn. Han publicerade t.o.m. ett dokument som sades vara ett brev från Abd ar-Rahman, vari han uttryckte sitt stöd för emiren. Kort sagt använde han alla sorts finter och knep han kunde för att befästa sin ställning.

Hela denna tid arbetade Muhyi ad-Din energiskt som sin sons ombud, för från stam till stam, förklarade vikten av vad Abd el-Kader höll på med och vann deras stöd. Men den 20 juli 1833 dog Muhyi ad-Din plötsligt. Även denna sorgliga förlust verkade emellertid till Abd el-Kaders fördel, eftersom den verkade uppfylla en profetia från en av Muhyi ad-Dins drömmar om att Abd el-Kader skulle bli den nye ledaren. Detta bidrog till att övertyga folk om att Muhyi ad-Dins *baraka*, den välsignelse som troddes ha förlänats honom ovanifrån, nu skulle vila på Abd el-Kader.

Konfrontation med fransmännen

Efter att ha vunnit de flesta stammarnas tro och lydnad i den västra provinsen kände denne marabutkrigare sig nu redo för att gripa sig an den franska armén i Oran. Med sin långt överlägsna krigsvana och sitt dito vapenförråd kunde de franska styrkorna lätt ha besegrat algerierna. Men trots detta hade de inte trupper nog till att både slåss på landsbygden och behålla det territorium de hade vunnit. Dessutom skulle den europeiska typen av krigföring med dess regelrätta bataljer inte fungera mot algeriernas irreguljära stridssätt. Därför valde fransmännen att stanna kvar innanför Orans stadsmurar och ibland företa bestraffningsräder i byarna.

Med sina motståndare mer eller mindre inlåsta kunde Abd el-Kader följa sin egen strategi. Erfarenheten hade lärt

honom att direkta militära angrepp på Oran enbart skulle innebära offerandet av stridsdugliga män. Den viktigaste åtgärden, beslöt han, var en belägring av de franska enklaverna längs kusten, de fiendebesatta städerna Oran, Mostaghanem och Arzew. Han skulle bli tvungen att förbjuda handeln med boskap, säd och produkter som vissa stammar ägnade sig åt med den franska fienden. Denna handel till uppdrivna priser hade inbringat stora rikedomar för en del algerier, och naturligtvis ville de inte förlora den. Tidigare, när Muhyi ad-Din fortfarande var ledare för de samarbetande stammarna, hade han mött samma problem och hanterat det ytterst hårdhänt. Alla som ertappades med att förse fransmännen med livsmedel fick sina öron, sin näsa och ena handen avhuggna.

Abd el-Kader vidtog en ännu mer drastisk politik: han förklarade att alla som trotsade hans order när det gällde handel med fransmännen skulle avrättas. Detta uttalande som visade att han menade allvar hjälpte honom att införa en framgångsrik belägring av de tre städer som fransmännen behärskade. Inkräktarna tvingades bli beroende av livsmedel som tillhandahölls till sjöss, vilket både var riskfyllt och dyrt.

Fransmännen hade vållat åtskillig skada. Generalen som förde befälet i Oran beordrade obarmhärtiga massakrer på byborna och blev beryktad för sin grymhet. Men i april 1833 bragte ett maktskifte konflikten i ett annat läge. En ny general, Louis-Alexis Desmichels, tog befälet i Oran och blev snart smärtsamt medveten om de vedermödor som orsakats av Abd el-Kaders belägring. Han förstod också att råder då och då mot stammarna bara stärkte stödet för hans motståndare. Han skickade Abd el-Kader ett förslag om utbyte av fångar – och ett fredsfördrag.

Ett tveeggat fördrag med fienden

I sitt svar på denna upptakt visade Abd el-Kader sitt grepp om politisk strategi. Han förkastade Desmichels brev ganska bryskt. Lite senare instruerade han sin agent i Oran, en algerisk jude tränad i att hantera både européer och araber, att föreslå att generalen skulle göra ett nytt försök. Desmichels gjorde så, och den här gången påpekade Abd el-Kader att fred enligt den muslimska lagen *skulle kunna* övervägas – förutsatt att erbjudandet kom från den icke-muslimska sidan. Desmichels tredje brev besvarade Abd el-Kader artigt. I februari 1834 utarbetades genom tolkar och andra förmedlare ett fredsfördrag till båda sidors belåtenhet.

Men inte till *allas* belåtenhet. Detta säregna föredrag, vanligtvis känt som Desmichelsfördraget, var faktiskt *två* fördrag, ett på franska och det andra på arabiska. I somliga viktiga avseenden var de faktiskt motstridiga – ändå ansågs båda vara legalt giltiga. Den arabiska versionen innehöll en hemlig klausul vari Abd el-Kader erkändes som makthavare i västra halvan av Algeriet. Regeringen i Paris väntade sig givetvis det rakt motsatta: de ville ha Frankrike erkänt som den överlägsna makten. När de fick veta sanningen, var fördraget redan undertecknat och de kunde ingenting göra.

Under Desmichelsfördraget – den arabiska versionen – behöll fransmännen kontrollen över hamnstäderna Oran, Mostaghanem och Arzew. Under förutsättning att emiren godkände det kunde de bedriva handel i det territorium som han kontrollerade. De franska fångarna (fyra soldater som gripits i ett bakhåll) frisläpptes. I gengäld skulle Frankrike erkänna emirens överhöghet över resten av den västra provinsen, plus hans handelsmonopol. Fördraget var en diplomatisk triumf för Abd el-Kader och satte stopp för fientligheter och blodspillan – för en tid.

Varför enades Abd el-Kader och general Desmichels om ett fördrag som i vissa hänseenden tycktes vara motsatsen till vad de ville? I Abd el-Kaders fall måste han uppge kravet på *jihad* som hade varit så viktigt för att få stammarna att godta hans ledarskap. Han måste också låta den franska armén besätta kuststäderna och även skydda dem om så krävdes. Men tydligen ansåg han detta vara ett rimligt pris att betala för vad han egentligen ville ha: andrum. Han behövde tid för att konsolidera sin makt som nu var utsträckt över mer än halva Algeriet och för att återuppliva och organisera sitt folk. Hans syften blev alltmer högtflygande och komplexa.

Vad Desmichels beträffar ansåg han det tydligen att det låg i Frankrikes intresse att ha en fast allians med den starkaste makten bland algerierna. Han verkar sannerligen ha gjort sitt yttersta för att stödja Abd el-Kader. Han inte bara hjälpte emiren att utsträcka sin myndighet österut, han försåg honom generöst med vapen och militära råd – som om Abd el-Kader var Frankrikes partner snarare än dess fiende.

Föga förvånande var den fred som åstadkoms av Desmichelsfördraget tämligen bräcklig. Den vanskliga frågan om vem som var härskare över vem gjorde fransmännen förbittrade; de var också upprörda över Abd el-Kaders handelsmonopol. I början av 1835 återkallades Desmichels – men var uppenbarligen inte i onåd, eftersom han fortsatte en bra militär karriär.

Den nye befälhavaren i Oran, general Trézel, försökte omedelbart rätta till saker och ting – för Frankrike. I juni 1835 skickade han en militär expedition mot Abd el-Kader. Det var en katastrof. Abd el-Kaders män lade sig i bakhåll och mejade helt ner de franska styrkorna i träskartade områden runt Macta-floden. Även om algerierna också led förluster var det en viktig seger för dem och ett förödande slag för den franska stridsmoralen.

Det franska nederlaget vid Macta-floden krävde strängast möjliga vedergällning. Abd el-Kader kunde se den komma. Men hans anhållan om en förnyad fred avslogs av greve Bertrand Clauzel, en av de framstående generalerna under denna period. Han satte då upp ett underrättelsenätverk av agenter i städerna och sökte även stöd från de brittiska och amerikanska konsulerna, men utan framgång.

Desmichelsfördraget revs upp under vintern 1835-36, och Clauzel utkrävde sin hämnd. Flera viktiga städer, däribland emirens huvudstad, Mascara, ödelades. När en fransk officer kom in i Mascara efter bombardemanget, rapporterade han:

”Vad jag såg då var den hemskaste syn jag någonsin bevittnat. Jag hade aldrig föreställt mig hur en förstörd stad, där talrika invånare slaktats, skulle se ut. ... Inte ett enda föremål förblev orört, husen stod i lågor...”⁽¹⁾

Eftersom fransmännen hade otillräckliga trupper beslöt de återigen att lämna dessa förstörda städer. Följaktligen förblev landsbygden utanför de franskbesatta kuststäderna under Abd el-Kaders kontroll.

Motstånd och rivalitet i Algeriets östra del

Trots att Abd el-Kader nu var härskare över större delen av Algeriet och tänkte återföreina landet, försökte en annan man göra detsamma i östra delen. Hadj Ahmed, från en mäktig algerisk familj i Constantine, hade etablerat sig som den nye härskaren där, så snart turkarna gav sig iväg. Eftersom han ansåg området fortfarande vara en del av det Osmanska riket, gjorde han förändringar som innebar ett rättvisare styre.

Det var oundvikligt att det skulle bli konflikt mellan Hadj Ahmed och Abd el-Kader. 1833 anmodade Hadj Ahmed den osmanske sultanen om att utnämna honom till härskare

över hela landet. Efter att Abd el-Kader hade inställt sitt *jihad* 1835 på grund av Desmichelsfördraget, försökte Ahmed upprätthålla det – på emirens territorium.

Fransmännen försökte upprepade gånger vinna Hadj Ahmeds stöd men han vägrade erkänna fransk kontroll i någon form. Till slut beslöt general Clauzel på hösten 1836 att krossa det arabiska motståndet i landets östra del, och skickade en armé med ca 7500 soldater att inta Constantine. De blev i grunden slagna.

Detta övertygade den franska krigsministern om att deras arméer inte kunde slåss samtidigt i landets olika delar. Eftersom Abd el-Kader hade visat sig villig att förhandla, var det kanske dags för ännu ett fördrag. Den franske general som genomförde dessa förhandlingar, Thomas-Robert Bugeaud, ville också ha ett stillestånd. I maj 1837 undertecknade han ett nytt fördrag med Abd el-Kader, Tafnafördraget (Tafna är en flod i västra Algeriet) som tillskrev denne nästan alla de västra och centrala delarna av Algeriet.

Medan emiren upprätthöll freden, rustade sig fransmännen omedelbart för att utkräva hämnd för sitt förödmjukande nederlag i Constantine några månader tidigare. Denna gång lyckades de och ödelade en stad som varit ett lärdoms- och kulturcentrum i hundratals år. Ett stort antal invånare miste livet; många av dem föll ner i de klyftor som omger staden, när de försökte fly. Hadj Ahmed tog till flykten och förblev en flykting och gerillakämpe i åtskilliga år till.

Abd el-Kaders beslut att dra sig ur striden, när det var tydligt att fransmännen förberedde sig för ett nytt angrepp på Constantine, väcker en del frågor. Det kunde se ut som emirens sätt att hämnas på Hadj Ahmed för hans tidigare utmaningar. Men det låg mer i konflikten än personlig rivalitet. De båda männen skilde sig markant åt i fråga om sin syn

på Algeriets framtid. Hadj Ahmed ville fortsätta osmanernas sätt att styra, baserat på traditionellt mäktiga familjer. Abd el-Kader, som försökte ge nytt liv åt ett samhälle som varit svagt i hundratals år, ville ha ett mycket progressivare system. Hans vision för Algeriet var faktiskt en ytterst revolutionär förändring – och ett av de mest frappanta inslagen i hans frihetskamp.